

Lublin, 12. 06. 2017.

Recenzja rozprawy doktorskiej**Maria Bauchrowicz-Tocka, *Łomża i region na łamach prasy łomżyńskiej okresu międzywojennego*, Białystok 2017, ss. 426.****Promotor: dr hab. Małgorzata Dajnowicz, prof. UwB****Uwagi wstępne**

Prasa regionalna, wchodząca w skład systemu prasowego państwa, stanowi atrakcyjny obiekt badań naukowych. Daje podstawę do poznania bądź zweryfikowania wiedzy o mechanizmach funkcjonowania tradycyjnych kanałów przekazu, do których zalicza się czasopiśmiennictwo. Pozwala na ukazanie skutków segmentacji rynku prasowego z uwzględnieniem komponentów kultury organizacyjnej, kadry dziennikarskiej, form aktywizowania miejscowego życia społecznego i politycznego. Jej eksploracja daje okazję do pozyskania wiedzy o okolicznościach kształtowania prasy zgodnie z właściwościami historycznymi, prawnymi, ekonomicznymi, ale także przestrzenno-topograficznymi. Ułatwia rozpoznanie charakterystycznych komponentów procesu budowania więzi między poszczególnymi periodykami lub ich grupami a czytelnikami. Dlatego wypada docenić wysiłek badaczki podejmującej trud rekonstrukcji obrazu rzeczywistości, wykreowanego przez czasopisma w toku upowszechniania poglądów, wizji i wyobrażeń społecznych. Na uwagę zasługuje informacja, że rozprawa powstała w białostockim ośrodku naukowym, który dzięki staraniom Pani Profesor Małgorzaty Dajnowicz, promotorki dysertacji, stał się ważnym miejscem badania prasy.

Przedłożoną do recenzji rozprawę doktorską oceniam według kryteriów dotyczących poprawności metodologicznej, wartości merytorycznej, umiejętności doboru źródeł i literatury naukowej oraz trafności formalno-językowej i technicznej.

Poprawność metodologiczna

P r o b l e m b a d a w c z y: został starannie przedłożony w tytule rozprawy. Zgodnie z wymogami stawianymi pracy naukowej był odpowiednio ukonkretniony, informacyjnie nośny, poznawczo ciekawy, językowo poprawny. Przedmiot badań: (1) był rozpoznawalny i możliwy do zdefiniowania, (2) dawał możliwość powiedzenia o przedmiocie dociekań czegoś nowego, nierozpoznanego dotychczas w innych pracach naukowych, (3) dostarczał danych umożliwiających weryfikację prezentowanej tezy. Wywoływał zainteresowanie odbiorcy, uwypuklając istotę i kierunek badań zrealizowanych w trakcie eksploracji tematu. Został jasno sformułowany, pozwalał na precyzyjne określenie pola badawczego, dając czytelny zasięg problemu pod względem merytorycznym, przestrzennym i temporalnym. Poprawnie wykorzystano kwantyfikator czasu zgodny z powszechnie przyjętą konwencją. Zamknięta cezurą czasowa 1918-1939 umożliwia przedstawienie problemu w zmiennych warunkach politycznych i społecznych zachodzących w Europie i Polsce, a mających odzwierciedlenie w prasie regionalnej. Zawężenie temporalnej przestrzeni rozprawy sprzyjało przestrzeganiu reżimu pisarskiego, wyznaczonego linearnym porządkiem czasu i miejsca wydarzeń.

Z a s t o s o w a n e m e t o d y: W pracy zabrakło informacji o wykorzystanych metodach i technikach badawczych. Z tego powodu jedynie *ex post* można domniemywać, że Autorka spożytkowała semantyczno-logiczną analizę tekstów prasowych z nieznacznym uwzględnieniem procedury weryfikacji danych dyskursywnych. Niemal zabrakło analiz frekwencyjnych, ponieważ tylko w minimalnym stopniu pojawiały się informacje o ilościowym ujęciu wybranych składników dziejów prasy łomżyńskiej. Na tle nadmienionych niedostatków uzasadnienia wyboru narzędzi badawczych pozytywne wrażenie sprawiają informacje dotyczące statystyki materiałów źródłowych, a więc, przykładowo, wzmianka o poddaniu eksploracji naukowej ponad trzech tysięcy stron czasopism i wykorzystaniu czterdziestu dziewięciu tytułów prasowych [s. 19] czy uwaga o ogólnej liczbie tytułów prasowych wznowionych bądź zlikwidowanych w Drugiej Rzeczypospolitej [s. 46]. Wartością szczególną były tabele,

których składniki stanowiły rezultat własnych dociekań Autorki.

Sumarycznie trzeba docenić, że w rozprawie uwidoczniły się efekty zastosowania trzech elementów procesu badawczego: (1) badania jednostki zapisu w postaci zwrotów, wyrażeń i fraz zawartych w twórczości prasowej; (2) badania kontekstu zapisu pod względem formalnym w odniesieniu do zmiennych warunków politycznych i gospodarczych w Polsce lat 1918-1939; (3) ustalania frekwencyjnej obecności wybranych parametrów prasy łomżyńskiej przy zaznaczeniu fluktuacji poszczególnych tytułów oraz częstotliwości ich ukazywania się wskutek korekty warunków finansowych. Efektem mogła być konstatacja zauważalnej tendencji modyfikacji profilu periodycznego, czyli w tym wypadku przekształcania tygodników w dwutygodniki, następnie w miesięczniki.

A p a r a t p o j ę c i o w y: W treści wstępu do rozprawy znalazły się objaśnienia głównych pojęć bezpośrednio związanych z tematem pracy. Najważniejszym z nich było pojęcie dotyczące miejsca akcji, czyli miasta i regionu. Poprawnie zwrócono uwagę na synonimiczne ujmowanie terminologii: region łomżyński, Łomżyńskie oraz ziemia łomżyńska. Dalej trosce autorskiej poddane zostały terminy: prasa, prasa regionalna. W tym miejscu wypada zgłosić wątpliwość w kwestii stwierdzenia braku „jednoznacznej definicji prasy regionalnej” [s. 7]. Zastrzeżenie dotyczy natychmiastowego zestawienia jej z prasą lokalną, ale bez gotowości do pogłębienia rozważań metodycznych i delimitowania znaczeń. Na usprawiedliwienie Autorki należy przypomnieć, że w literaturze przedmiotu nie zawsze uwidacznia się poprawność pojęciowa w odniesieniu do wielu innych zwrotów i sformułowań traktowanych bliskoznacznie z prasą prowincjonalną jak prasa powiatowa, samorządowa, środowiskowa, co nie ułatwia procedury ujednoczenia siatki pojęciowej.

W rozprawie przywołane zostały definicje prasy prowincjonalnej autorstwa Mieczysława Adamczyka, Sylwestra Dzikiego, Andrzeja Notkowskiego, ale dobrze byłoby wykorzystać elementy definicyjne znajdujące się w pracach Mariana Gieruli, Ryszarda Kowalczyka, Jerzego Mikułowskiego Pomorskiego, Stanisława Michańczyka, Andrzeja Paczkowskiego, Wiesława Władyki. Dla wsparcia dalszych badań Autorki oraz

pro domo sua wspomnieć trzeba o definicji sformułowanej przez lubelskich badaczy czasopiśmiennictwa politycznego. Ustalona została sześćoelementowa definicja z uwzględnieniem: po pierwsze, zasięgu oddziaływania społecznego – odbiorcami są mieszkańcy najbliższej okolicy; po drugie, tematyki – publicystyka prasowa zajmuje się głównie miejscową rzeczywistością społeczną; po trzecie, składu zespołu redakcyjno-wydawniczego - złożonego głównie z „autochtonicznych” dziennikarzy; po czwarte, obsady nieprofesjonalnych uczestników procesu publicystyczno-wydawniczego – do udziału w przygotowaniu materiałów prasowych są zapraszani miejscowi specjaliści, komentatorzy, korespondenci; po piąte, skupiania uwagi na najbliższym otoczeniu topograficznym, z zachowaniem specyficznej przestrzeni społeczno-ekonomicznej; po szóste, podejmowania inicjatyw służących ożywieniu lokalnego życia społecznego połączonych z deklarowaną gotowością do utrwalania miejscowych walorów duchowych i materialnych oraz do poszanowania norm i wzorów kulturowych akceptowanych w danej społeczności. Ułatwieniem czynności porządkowania terminologii i ustalania cech periodyków regionalnych powinna być literatura przedmiotu, w której znajdują się rezultaty pogłębionych badań funkcji prasy regionalnej jak: (1) informacyjno-kontrolna, (2) socjalizująco-wychowawcza, (3) integracyjna, (4) mobilizująca, (5) reklamowo-ogłoszeniowa. Trzeba też odnotować, że w rozprawie trafnie zdefiniowane zostały typy prasy pod kątem profilu poszczególnych grup periodyków. Szczególnie należy docenić sposób precyzowania pojęcia prasy informacyjno-politycznej, natomiast gorzej wypadło wyjaśnienie kategorii prasy wyznaniowej, a stwierdzenie, że „prasę religijną w języku polskim w Łomży wydawali katolicy, była to zatem prasa katolicka” [s. 82], wydaje się nazbyt uproszczone, może nawet stwarzać wrażenie błędu logiczno-językowego, ewentualnie objaśniania zjawiska wedle formuły *idem per idem*.

Ocenę sposobu artykulacji merytorycznej zawartości rozprawy umożliwiła lektura wstępu, złożonego z czterech komponentów o następującej tytulaturze: uzasadnienie wyboru tematu; ramy czasowe i układ pracy; stan badań i źródła. Przejrzystość wstępu, w tym nadmieniona drobiazgowa strukturalizacja wewnętrzna, ułatwiła poruszanie się w

obrębie pracy, ponadto dała możliwość poznania niektórych założeń teoretycznych przyjętych przez Autorkę. Formułowanie problemu badawczego łączyło się z uświadomieniem celów eksploracji naukowej i efektów stawianych diagnoz. Zamyśl rekonstrukcji obrazu Łomży i regionu łomżyńskiego na podstawie przeglądu zawartości prasy regionalnej skłonił do postawienia dwóch celów głównych. Po pierwsze, deklarowana była gotowość do zrekapitulowania wyobrażenia życia miasta i okolic na łamach miejscowych periodyków. Po drugie celem pracy było „ukazanie znaczenia polskojęzycznej prasy wydawanej w tym okresie w Łomży dla zaprezentowania historii regionalnej” [s. 8]. Cele szczegółowe dotyczyły kwestii ukazania istotnych zagadnień życia mieszkańców miasta i regionu, ponadto pojawiła się deklaracja przeprowadzenia próby „oceny wpływu publikacji prasowych na poglądy i działalność społeczeństwa ziemi łomżyńskiej w latach 1918-1939” [s. 9].

S t r u k t u r a p r a c y: Autorka zastosowała układ problemowo-chronologiczny, zgodny z charakterem rozprawy. Zdecydowała się na dwudzielną konstrukcję tekstu, co sprzyjało przejrzystości struktury opracowania i dokładności wyводу. Pierwsza część składa się z siedmiu rozdziałów podzielonych na podrozdziały, a nadto w rozdziale pierwszym są także punkty. Merytorycznie dotyczy dziejów prasy łomżyńskiej w układzie chronologicznym (uwzględniono także czasopiśmiennictwo sprzed 1918 roku) oraz rzeczowym z wyodrębnieniem czterech typów prasy: informacyjno-polityczna, katolicka, młodzieżowa, branżowa. Ponadto znalazło się miejsce na kwestię uwarunkowań prawnych funkcjonowania systemu prasowego w Drugiej Rzeczypospolitej oraz na opis personalnego składu redakcji, a także wydawców i współpracowników. W części drugiej opracowania M. Bauchrowicz-Tocka wyodrębniła sześć rozdziałów, których motywem przewodnim były odpowiednio: polityka, społeczeństwo, Kościół, gospodarka, oświata i szkolnictwo, kultura. Każdy z rozdziałów ma charakter autonomiczny i może stanowić podstawę do dalszych pogłębionych badań i refleksji naukowych. Lektura rozprawy skłania do konstatacji, że struktura tekstu dawała Autorce niewielkie szanse na uniknięcie powtórzeń treści oraz na dokonywanie porównań

między poszczególnymi tytułami prasowymi, a nadto na określenie stopnia ich uczestnictwa w kreowaniu obrazu Łomży i regionu. Natomiast pozwalała na przekrojowe ukazanie specyfiki prasy regionalnej. Opracowanie klucza kategoryzacyjnego umożliwiło określenie zagadnień tematycznych, które stanowiły pochodną warstwy treściowej uobecnionej w czasopismach łomżyńskich z okresu międzywojennego.

W rozprawie wypełnione zostały wymogi rozłączności treści i rozdzielności tekstu. Uwidoczniła się skrupulatność przy dokładnym, symetrycznym i konsekwentnym zaopatrywaniu każdego rozdziału podsumowaniem zawartości. Wnioski cząstkowe pozwalały na doprecyzowanie wiedzy o problematyce poddanej eksploracji w konkretnym rozdziale. Jednakże wypada zauważyć, że ujęcie ich w odrębne jednostki strukturalne (podrozdziały) powodowało wyłamywanie się z kategoryzacyjnego ujmowania tytułów innych podrozdziałów. Podobne wątpliwości można zgłosić do nazewnictwa podrozdziału piątego *W latach 1930-1938* oraz szóstego *Rok 1939* w rozdziale zatytułowanym *Polityka*. Użycie faktora czasu, bez komponentu merytorycznego, stanowiło dysonans w stosunku do rzeczowej tytułatury pozostałych podrozdziałów.

Reasumując, trzeba podkreślić ogólną poprawność metodologiczną rozprawy, mimo braków w sferze artykulacji konkretnych sposobów dochodzenia do wyników badań oraz niedostatku uzasadnienia wyboru procedury badawczej. Sumienność badawcza Autorki, staranność doboru problemu, klarowność przyjętych celów, ustalenie prawidłowej kompozycji tekstu pozwoliły na uzyskanie rezultatów eksploracji problemu zgodnie z wymogami: (1) jednoznaczności interpretacyjnej, (2) skuteczności prowadzonych badań, (3) niezawodności interpretacji wiedzy źródłowej, weryfikowanej i konfrontowanej z innymi dokumentami.

Wartość merytoryczna

R z e c z o w o ś ć w y w o d u: Rozprawa zawiera solidną, uporządkowaną wiedzę o Łomży, regionie, wydarzeniach, ludziach i interakcjach zachodzących między nimi. Niewątpliwie powiodła się rekonstrukcja dziejów miasta i okolic odzwierciedlonych na łamach miejscowej prasy wraz z odpowiednią faktografią, a także

ze zjawiskami społecznymi i politycznymi w skali regionu oraz osób w nich uczestniczących w burzliwych latach międzywojnia. Autorka połączyła kwestie ogólne o doniosłości uwidocznionej w makroskali europejskiej i ogólnopolskiej z zagadnieniami uszczegółowionymi, dotyczącymi spraw miejscowych. Swego rodzaju mikroskala sprawiła, że można było z przekazów prasowych wykorzystać różne informacje, zarówno odnoszące się do spraw wzniosłych jak i potocznych, przedkładanych w twórczości czasopiśmienniczej zgodnie z logiką przekazu komunikacyjnego. Powstała mozaika złożona z pojedynczych fragmentów aktywności redakcyjno-wydawniczej i publicystycznej osób czynnie uczestniczących w kształtowaniu systemu prasowego Drugiej Rzeczypospolitej w konkretnej dzielnicy kraju. Lokalność dodawała szczególnego klimatu związanego z *genius loci* ziemi łomżyńskiej.

Prawidłowo zostały zaprezentowane istotne formy ekspresji politycznej lokalnych środowisk oraz kształtowanych przez nie kanałów przekazu i stosowanych narzędzi propagowania treści politycznych w postaci redagowania i kolportowania prasy partyjnej. Autorka udowodniła istnienie swego rodzaju symetrii między działalnością ugrupowań politycznych a ich emanacją komunikacyjną w postaci aktywności organów prasowych. Wykazała, że na poziomie prasy regionalnej funkcjonowały klasyczne figury frazeologiczne: prawicowe, centrowe i lewicowe. Zauważalna była obecność rozmaitych ośrodków ideowych mających wyspecjalizowane techniki docierania do czytelników. Nadmieniona symetria dotyczyła działalności czasopiśmiennictwa związanego z aksjologią katolicką, narodową, piłsudczykowską, socjalistyczną.

Interesujące były odniesienia do losów poszczególnych pism oraz ich zawartości informacyjnej i perswazyjnej. Na ogół Autorka osadzała je w kontekście historyczno-politycznym, wiążąc z przebiegiem procesów zmian ustrojowych, świadomościowych, bytowych. Niektóre refleksje koniecznie należało doprecyzować, przykładowo, wzmiankę, że czasopismo dla dzieci i młodzieży „Płomyk” było „uznawane przez Kościół za komunistyczne” [s. 100]. Opinia miała uzasadnienie, ponieważ jego wydawcą był Związek Nauczycielstwa Polskiego, ponadto w czasie opisywanym w rozprawie,

limitowanym datą 1936 roku, ukazał się tematyczny numer specjalny zawierający materiały publicystyczne, które służyły idealizowaniu Związku Radzieckiego. Inną kwestię, na którą warto zwrócić uwagę, stanowiła sprawa docenienia znaczenia terytorium, na którym część periodyków przetrwała przez okres drugiej wojny światowej, przykładowo, „Rozporządzenia Urzędowe Łomżyńskiej Kurii Diecezjalnej” – „Łomżyńskie Wiadomości Diecezjalne”, czasopismo istniejące do 1985 roku.

Niewątpliwie cenne było zwrócenie uwagi na wątek rywalizacyjny między redakcjami czasopism oraz na kompetencje dziennikarskie współtwórców systemu prasowego w regionie łomżyńskim. W treść rozprawy trafnie zostały wkomponowane biogramy wielu znakomitych redaktorów, wydawców, publicystów jak Franciszek Hryniewicz, który miał doświadczenie redakcyjne wykraczające poza działalność w Łomży. Współpracował z czasopismami wydawanymi w Wilnie: z tygodnikiem dla ludu wiejskiego i miejskiego „Ziemia Wileńska” ukazującego się w latach 1919-1927, od 1922 roku przez kilkanaście miesięcy redagował „Kresy”, pismo ilustrowane, niezależne i bezpartyjne. Angażował się też w pracę redakcyjną w Grodnie, gdzie kierował czasopismem Straży Kresowej pod nazwą „Echo Grodzieńskie”. Można jednak przedłożyć wątpliwość czy przed pierwszą wojną światową był „doświadczonym politykiem” [s. 52, przypis 189] czy raczej społecznikiem? Dopiero począwszy od wyborów w 1917 roku zdobywał doświadczenie w działalności samorządowej. Takiej wątpliwości nie wzbudzała charakterystyka Mieczysława Czarneckiego, posła na Sejm RP w latach 1928-1920. W wypadku jego biogramu warto byłoby spożytkować dostępną literaturę naukową, w tym artykuł: J.J. Milewski, *Działalność Mieczysława Czarneckiego w okresie międzywojennym*, „Studia Łomżyńskie” 1991, s. 119-128. Pozostając w kręgu wybitnych osobowości wypada wspomnieć, że wzmiankowany w rozprawie Zygmunt Hofmokl-Ostrowski [s. 174], żył w latach 1873-1963, był nietuzinkowym obrońcą w procesach sądowych, twórcą popularnych powieści, autorem osobistych wspomnień o pracy adwokata. Ponadto pisał teksty wyborcze, sporządzał komentarze polityczne z kontekstem ideologicznym. Odnosząc się do spraw personalnych trzeba dopełnić

informację o nadmienionym w pracy aktorze i reżyserze, przedstawionym jako „A. Bamberg” [s. 337] - miał na imię Ajzyk.

Faktografia była niemal bezbłędnie przytoczona, wśród nielicznych wyjątków znalazł się omyłkowy zapis o tym, że „w listopadzie 1927 roku został rozwiązany sejm” [s. 178]. Po pierwsze, sprawa dotyczyła nie tylko izby poselskiej, ale całego parlamentu. Po drugie, nie doszło do jego rozwiązania, ponieważ jesienią 1927 roku zakończyła się kadencja parlamentu wybranego pięć lat wcześniej. Korekty wymagała również informacja, że „23 kwietnia 1935 roku została uchwalona konstytucja” [s. 187]. Tymczasem tego dnia konstytucję podpisał Prezydent RP Ignacy Mościcki, a jej uchwalenie nastąpiło miesiąc wcześniej.

W rozprawie udzielone zostały odpowiedzi na pytania badawcze wyartykułowane we wstępie. Jedynym odstępstwem był brak końcowego wyjaśnienia czy i w jakim stopniu publikacje prasowe wpłynęły na poglądy i działalność społeczeństwa ziemi łomżyńskiej w latach 1918-1939 (kwestia została umieszczona wśród celów szczegółowych). Z perspektywy całościowej oceny rozprawy można uznać, że tego typu pytanie nie miało sensu ze względu na niemożność jego realizacji w przyjętej formule pracy. Niewątpliwie wynikiem badań prowadzonych przez M. Bauchrowicz-Tocką była rekonstrukcja działań nadawców komunikatów przekazywanych za pośrednictwem czasopism. I w tym wypadku można mówić o sukcesie, ponieważ powstał przekonujący obraz zbiorowego bohatera pracy jakim były środowiska redakcyjno-wydawnicze i dziennikarsko-publicystyczne w Łomży międzywojennej.. Autorka starannie odtworzyła okoliczności funkcjonowania prasy łomżyńskiej, ustaliła istotne składniki jej działania zwracając uwagę na różne kwestie jak stopień profesjonalizmu kadry publicystyczno-dziennikarskiej, profil polityczny, światopogląd. Ponadto czytelnik otrzymał wiadomości na temat zainteresowań branżowych bądź hobbystycznych publicystów, których teksty drukowano w łomżyńskich periodykach. Natomiast obraz odbiorców komunikowania prasowego był ograniczony możliwościami poznania stanu umysłowości mieszkańców miasta i regionu, przedstawienia danych o środowisku inteligencji łomżyńskiej, jej

osiągnięciach w sferze aktywności społecznej. Na styku między aparatem nadawczym a kręgami odbiorczymi Autorka usytuowała parametry wybranych tytułów prasowych odnosząc się do socjopolitycznych cech odbiorców, w tym do ich wieku i płci, wykształcenia, miejsca zamieszkania (wieś – miasto).

Wnioski z badań w odniesieniu do prasy regionalnej dotyczyły jej charakteru limitowanego czynnikami geograficznymi, administracyjnymi, politycznymi, demograficznymi. Wśród nadmienionych atrybutów wyróżnić można (1) swoistą spójność periodyków na konkretnym terytorium ziemi łomżyńskiej, (2) współmienność, wynikającą z identycznych lub zbieżnych warunków funkcjonowania prasy nacechowanej terytorialnie, (3) kongruencję twórców przekazów prasowych jak i odbiorców unaocznioną w sferze dynamicznie zmiennych preferencji społecznych i politycznych. Wytworzony w prasie obraz miasta i regionu był bogaty w rozmaite treści, dzięki którym odzwierciedlona została efektywność zmian zachodzących w latach 1918-1939.

N a r r a c j a: W rozprawie uwidoczniła się skrupulatność w toku prezentowania podstawowych danych, ale też przy wyliczaniu braków informacji na temat opisywanego czasopisma czy zdarzenia – stąd Autorka chętnie korzystała ze zwrotu „najprawdopodobniej” [s. 140] czy „prawdopodobnie” [s. 279]. Unikała wypowiedzi bez dowodu, a w sytuacji, gdy brakowało możliwości skontrolowania wiedzy źródłowej, wskazywała na jej niedostatek. Poprawnie sporządzano cytaty, których liczba była odpowiednia i stosowna do rozmiarów pracy. Właściwie zastępowane były wypowiedzi *in extenso* na rzecz ich streszczeń, komentarzy i wyjaśnień zgodnie z konwencją pisarstwa naukowego. Sposób prowadzenia wywodu pozwolił na: (1) przeprowadzenie czynności dowodzenia naukowego, (2) zastosowanie odpowiedniej argumentacji, (3) dokonanie rekapitulacji przedłożonych przesłanek, (4) zaprezentowanie istoty polemik naukowych, (5) wykazanie gotowości do uznania argumentacji znajdującej się w literaturze przedmiotu.

Poprawność doboru źródeł i opracowań

Liczba i wartość merytoryczna dobranych źródeł pierwotnych i literatury przedmiotu pozytywnie świadczyła o trosce Autorki, by w pełni wykorzystać dostępną dokumentację. Ważna dla pracy była kwerenda archiwaliów. Eksploracji poddane zostały materiały z zasobów Archiwum Akt Nowych w Warszawie oraz Archiwum Państwowego w Łomży. Spośród źródeł drukowanych najważniejsze miejsce zajmowały wytwory piarstwa prasowego. Wykorzystane zostały teksty publicystyczne ze wszystkich najistotniejszych dla tematu periodyków łomżyńskich. Teksty były różnej merytorycznej wartości i rozmaitych rozmiarów, począwszy od analitycznych artykułów politycznych, ekonomicznych czy kulturalnych po krótkie notatki prasowe. Wśród innych źródeł drukowanych na uwagę zasługiwały akty prawne oraz memuarystyka. Przy tej okazji trzeba odnotować niewłaściwą kolejność poszczególnych pozycji w dziale *Akty prawne* (s. 353-354) – nie powinno się stosować sekwencji alfabetycznej, ponieważ obowiązuje zasada hierarchii aktów prawnych. Druga dostrzeżona usterka dotyczy wspomnianej memuarystyki, którą Autorka umieściła dopiero po opracowaniach naukowych [s. 412], mimo że należy do grupy źródeł pierwotnych. Nieprawidłowy był zapis tytułu tomu wspomnień Bohdana Winiarskiego, *Nad Pissą, Wissą i Narwią* [wadliwy zapis jest na s. 52, przypis 189; s. 149, przypis 683; s. 412], Autorka skorzystała z wydania trzeciego, z 2014 roku, pierwodruk miał miejsce w Krakowie w 1965 roku z podtytułem *Podróż sentymalna*. Drugie wydanie z lokalizacją w Łomży miało miejsce w 1999 roku.

Reasumując, należy stwierdzić, że eksploracja źródeł oraz studiowanie literatury przedmiotu pozwoliły na uzyskanie podstawowej sumy informacji, faktografii i ocen, wykorzystanych w odpowiednim stopniu przy sporządzaniu rozprawy.

Trafność formalno-językowa i techniczna

O poprawności językowej rozprawy decydował jasny styl i precyzyjne wypowiedzi autorskie. Na ogół przestrzegano reguł gramatycznych, składniowych, ortograficznych, interpunkcyjnych. W nielicznych przypadkach zdarzały się wykroczenia

poza standardowe normy stylistyki naukowej, a także pojawiły się lapsusy językowe. W uszczegółowionym odniesieniu do usterek zwracały uwagę:

- błędy w postaci zapisu małymi literami: Naczelnik Państwa – małe litery [s. 38; a na s.167 i 209 jest zapis wielkimi literami], „ojciec święty” [s. 95].
- nieprawidłowości w zapisie nazwisk: Mieczysław Czarnecki, a obok zapis; Czarnecki [s. 53], powinno być: „Pułaski” zamiast „Puławski” [s. 128]; „Sapiecha” a nie „Sapiecha” [s. 318]; „Marlena Dietrich” w miejsce błędnego „Marlena Ditrich” [s. 333], „Maria Morozowicz-Szczepkowska” zamiast „Maria Mrozowicz-Szczepkowska” [s. 336] – poprawnie:.
- użycie określenia „religia katolicka” [s. 82] – poprawnie: „wyznanie religijne”.
- posłużenie się antropomorfizmem: „podrozdział [...] opisuje” [s. 10]; „artykuł krytykował” [s. 42]; „tygodnik pisał” [s. 185], „tygodnik przedstawiał” [s. 224].
- stylistyka: „ilustracja wspierania” [s. 54], „pierwsza szkoła została utworzona w Warszawie [...] była jedną z pierwszych w Europie” [s. 139], „nie zmieniła politycznego charakteru w podejmowanej tematyce” [s. 160]; „miejsca eksponowania sanacji były różne” [s. 264].
- pomyłki literowe: „dusze” [s. 170] zamiast „duszę”; „oku” [s. 235] zamiast „roku”.

P r z y p i s y: Na wysoką ocenę zasługiwały solidnie sporządzone przypisy o bogatej budowie wewnętrznej. Wśród nich były odsyłacze bibliograficzne proste i złożone, ale również biograficzne, dygresyjne, polemiczne, słownikowe. Wystarczyło wziąć pod uwagę niewielki fragment pracy, by zauważyć jak rzetelnie wzbogacone przypisy towarzyszyły wywodowi autorskiemu i jak pogłębiały wiedzę o przedmiocie rozważań. Za przykład mógł posłużyć przypis 646 [s. 142] zawierający zestawienie czytelnictwa poszczególnych rodzajów prasy w wybranych miejscowościach regionu łomżyńskiego. Stanowił dopełnienie informacji umieszczonych w zasadniczej części pracy. Odsyłacze miały poszerzoną kompozycję o objętości, która nie zakłócała proporcji tekstu właściwego i odsyłaczy. Budziły zaufanie do erudycji Autorki, która starannie

dokumentowała przebieg procedury rekonstruowania wiedzy o obiekcie oraz skrupulatnie uzasadniała własne przemyślenia.

Wydruk komputerowy został opracowany zgodnie z wymogami edytorskimi. Prawidłowo rozmieszczono wcięcia akapitowe [wyjątki, przykładowo: s. 207; 211; 213, 214; 224], ułatwiając percepcję tekstu.

Powyższe uwagi w stosunku do usterek dostrzeżonych w tekście wynikają z obowiązku recenzenta, przy czym część z nich ma charakter polemiczny, a także inspirujący do prowadzenia dalszych badań tytułowego problemu. Są też spowodowane chęcią ułatwienia Autorce pracy przygotowawczej przed publikacją tekstu, ponieważ rozprawa zasługuje na sporządzenie z niej monografii książkowej i wydanie z pożytkiem dla upowszechniania wiedzy o Łomży i regionie. Dostarczy czytelnikom rozległego zestawu informacji pożytecznych dla regionalistów oraz dla prasoznawców, a nade wszystko dla miłośników dziejów miasta nad Narwią.

Uwagi końcowe

Wyróżnikiem ocenianej rozprawy było słowo „skrupulatność” dopełnione o harmonijność, jasność, kompleksowość, kompletność we wszystkich częściach składowych opracowania naukowego. Dlatego, posiłkując się Uchwałą nr 1737 Senatu Uniwersytetu w Białymstoku z dnia 27 maja 2015 roku, przedkładałam wniosek o wyróżnienie rozprawy Marii Bauchrowicz-Tockiej, *Łomża i region na łamach prasy łomżyńskiej okresu międzywojennego*, Białystok 2017. Uzasadnienie: Autorka w sposób kompetentny zaprezentowała portret zbiorowy i jednostkowy prasy regionalnej oraz odtworzyła wykreowany na jej łamach obraz Łomży i regionu. Sformułowanie tematyki badawczej, dobór technik zastosowanych w procedurze eksploracji dokumentów źródłowych, tryb porządkowania materiałów, wreszcie styl prezentacji wyników oraz sposób pisarstwa naukowego zasługiwały na uznanie.

Biorąc pod uwagę powyższe stwierdzenia uważam, że recenzowana rozprawa doktorska mgr Marii Bauchrowicz-Tockiej spełnia wymogi określone w przepisie art. 13

ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o *stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki* (tekst jednolity Dz. U. 2014, poz. 1852), stanowiąc oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz wykazując ogólną wiedzę teoretyczną Kandydatki. W związku z tym przedkładam wniosek, aby mgr Maria Bauchrowicz-Tocka uzyskała zgodę na udział w dalszych etapach postępowania w przewodzie doktorskim.

Prof. dr hab. Ewa Maj

